

bylo-li by racionelněji vedeno, než dosud. Prof. Dr. Mombert pojednal o t. zv. přelidnění v západní Evropě a vládní rada Dr. Winkler o kolonisaci a o péči o nezaměstnané. O tematě tomto bylo pak hodně debatoováno. Prof. Dr. Wilbrandt zmínil se o popularisaci konzumů v Německu. Poslední den zasedání kongresu byl věnován otázkám daňovým, Dr. Jindřich.

LITERATURA.

Revue internationale de la théorie du droit.-Internationale Zeitschrift für Theorie des Rechts, jest název nového časopisu, jehož první číslo právě vyšlo. Vydavateli nového časopisu jsou profesoři Duguit (Bordeaux), Kelsen (Víděň), Weyr (Brno), redaktorem profesor Sedláček (Brno). Revue vychází čtyřikrát do roka v Brně (Rohrer), předplatné pro Československo jest 150 Kč ročně.

Úvod, který objasňuje název revue, jest zároveň nástínem jejího programu: Revue chce se věnovati výlučně jen teorii práva. Na rozdíl od jiných publikací, které vycházejí obyčejně z hlediska vnitrostátního, je nová revue určena k řešení právních problémů, které jsou společny všem právním řádům. Patří sem otázky týkající se pojmu práva, poměru práva ke státu a k lidské společnosti, základních pojmů a metody právníckého poznávání, vztahů mezi jednotlivými právními řády a mezi právem státním a mezinárodním. Tyto problémy mají býti řešeny s hlediska čistě teoretického bez příměsku filosofických úvah o spravedlnosti právního řádu nebo o správném, přirozeném, absolutním právu. Sledování teorie čistého práva má býti zárukou skutečné mezinárodnosti nové revue. Poněvadž úsudky, k nimž tato teorie dospěje mají všeobecnou platnost, nebudou co do významu omezeny ani na určitý stát nebo na celek států.

Prvé číslo nového časopisu sleduje dobře naznačený program. Autoři článků, které toto první číslo obsahuje (jeden německý, dva italské, ostatní francouzské) zabývají se všichni všeobecnými otázkami v úvodu naznačenými a každý z nich svým způsobem odpovídá na otázku po pojmu: stát, právo, právní řád.

Pro nedostatek místa uvádím stručně pouze názvy článků; k jich obsahu vrátím se v příštím čísle. H. Kelsen: Podstata státu. R. Bonnard: Nauka Duguitova o právu a státu. G. Maggiore: Čistá právní věda a její meze. L. Fitamic: Nesprávné úsudky jako zdroj omylů v teoriích o státu. V. Miceli: Osobnost státu. F. Weyr: Otázka delegace moci zákonodárné.

Dr. Ivan Svoboda.

Prof. L. N. Jurovsky: Currency problem and policy of Soviet Union. — London. Leonard Parsons 1925. — 152. — 8°. 7/6 net.

S. S. Katzenellenbaum: Russian currency and banking 1915—1924. London. — P. S. King 1925. — X + 198. — 8°. 9 s. net.

Dvě knihy o ruské měnové reformě. Obě jsou psány vynikajícím národohospodářím sovětského Ruska. Tím je dán jejich charakter: vědecký a zároveň propagační. Proto také byl dán k dispozici bohatý sovětský materiál statistický, který dodává oběma knihám obzvláštní ceny. Je to sice materiál sovětský, který nutno bráti tedy s rezervou, avšak i emigrant S. N. Prokopovič pokládá sovětskou statistiku za dosti spolehlivou. A právě tato statistika odhaluje to, co dosud bylo neznámé a nevysvětlitelné, a umožňuje vytvořiti si o Rusku hospodářskou představu. Literárně, vědecky, má se vytěžití oběma knihami úspěch, prozatím stále ještě relativní, ale přece jen zřejmý úspěch hospodářské či lépe řečeno měnové rekonstrukce sovětského Ruska. Neboť zdravá měna je základním pilířem pro ostatní hospodářskou stavbu, která se teprve buduje. Selže-li tento pilíř, shrouť se celá stavba. Ostatně i tak hospodářská novostavba Ruska, dělá sice zcela dojem starého solidního stavitelství, avšak přes to cítíme, že bude

třeba, aby se dříve její solidnost osvědčila, než ji uvěříme. Sovětské Rusko přineslo již příliš zklamání, aby nás mohlo strhnouti tak beze všeho k entuziasmu. Uznáváme vykonané dílo, ale vyčkáme s konečným úsudkem, až se ukáže, je-li dílo toto míněno jako opravdový návrat k realnosti, či je-li to opět jedním z obdivuhodných sovětských experimentů, které jsou vypočítány na vzbuzení dojmu a získání důvěry a které jsou zrazeny, jakmile účelu jest dosaženo. Musí se jasně objeviti, byla-li měnová reforma pouze cností z nouze, když již nebylo jiného východiska, a nebude-li opuštěna, až odměna za dobrý úmysl bude ve formě umístěných velikých hodnot nového oběživa vybrána a místo ní nastoupí všední život skromných nároků a rozpočtových odříkání. Prozatím přišli k nám oba výše uvedení autoři a provádějí nás po ruské hospodářské novostavbě, vykládají s láskou budovatelů historii stavby, její strukturu, mluví o solidních základech atd.

Prof. L. N. Jurovský je přednostou měnového oddělení finančního lidového komisariátu v Moskvě a proto je snad nejpovolanější osobou, která může podati oficiálně poslední historii ruské měny. Kniha je velice přehledná, soustavná a její realita je zdůrazněna tím, že základem jsou cifry, která jsou osvětlována a vysvětlována, nebo se z nich dedukuje. Celý tento způsob vzbuzuje důvěru, jakčž i ta okolnost, že kniha, přes to, že je psána sovětským úředníkem, je důsledně věcná a nevybočuje z rámce hospodářského ani tam, kde by se to dalo omluviti. Autor se omezuje na konstatování fakt, nekritisuje ani údobí bojovného komunismu, ani nechválí politiku Nepu, ale je zřejmo, že se s ní stotožňuje a že, pokud jde o měnu, má na ní jistě vynikající účast. Po úvodní větě, že zdravou měnu může mítí jen hospodářsky zdravá země, rekapituluje stručně, že předválečné Rusko mělo zdravou měnu jen v omezených krátkých periodách. Válkou zastavena směnitelnost a oběživo stouplo do únorové revoluce 7x, ceny však pouze 3-krát, takže se tisk bankovek vyplácel, za to od 1./3. 17 do 1./10. 17 stouplo oběživo o 90% a ceny o 224%. V programu komunismu bylo odstranění kapitalistického řádu. Proto volný trh měl býti nahrazen distribucí, daně zrušeny, peníze měly býti nahrazeny bezpečným narovnaním, cedulová banka měla se státi jakýmsi clearin-govým ústavem celého Ruska. Služba poštovní, telegrafní, telefonní, vodovody, plyn, elektřina, potrava, byt, doprava po suchu i po vodě byly zadarmo. V důsledku toho státní příjmy klesly z 153,2 mil. zl. rublů (t. j. podle indexu) z roku 1918 na 3,7 mil. v roce 1921. Výlohy z administrativy hrazeny výdejem nových státovek, jejichž emise a druhy dosáhly čísla 78. Bezpečnější rozpočet ukázal se illusorním a proto ustanovena komise na zavedení zvláštní účetní jednotky, která však již své práce neměla času ukončiti. Neboť zatím všechny hospodářské prameny země byly vyčerpány a státní i hospodářské nezbytnosti vynutily si obrát v hospodářské politice od bojovného komunismu k novému ekonomické politice (NEP) čili od hospodářského komunismu k státnímu kapitalismu. Obnoven volný trh, zásadně uznáno vlastnictví, zrušena nucená práce, obnoveny daně (přímé: obchodní a průmyslové, domovní; nepřímé: víno, lihoviny, tabák, cigaretový papír, sirky, pivo, kvas, sodovky, čaj, káva a její náhražky, cukr, sůl, olej). Měna úžasně klesala, přes to, že provedena dvojná devalvace (1 rubl emise 1922 rovná se 10.000 rublů starších akcií, i rubl emise 1923 rovná se 100 rublů emise 1922). Likvidovány různé místní měny, a všude, pokud možno, měna unifikována. Státní rozpočet 1922/23, který pro svou úspornost nazván vrđým, vyjádřen v předválečných zlatých rublech (1913), při čemž i tento rubl se rovnal 60.000 rublů sovětských. Poněvadž však daně z poloviny odváděny v naturálních, zůstal i tento rozpočet většinou na papíře. Rozpočtový deficit kryt zvýšeným rozmnožením oběživa. Poněvadž však okrsek uživatelů peněz se opět roz-

šířil, stoupla dražota volnějším tempem než vznikalo oběživo, a tisk peněz se opět vyplácel (vzrůst oběživa 1920—21 : 4.6-násobný, cen 9.9-násobný; vzrůst oběživa 1921—22: 136.4 násobný, cen: 71.8 násobný). Když tento pramen příjmů počal opět klesati, počaly se již uplatňovati nové zdroje daňové. Poněvadž však klesající měna neposkytovala žádné možnosti spolehlivé kalkulace, dovoleno nejprve užívati jako měřítka hodnot předválečného rublu, jehož hodnota zjišťována nejprve každý měsíc, později každodenně, jednak podle indexu cenového, jednak podle kursu devis a zlata. (V listopadu 1921: 1 předválečný rubl = 60.000 sovětských rublů, v březnu 1922: 1 předválečný rubl = 200.000 sov. rublů). Mimo to však jednotlivé kraje používaly jednotek vypočtených dle svých indexů, průmyslové podniky sestavovaly si pak zvl. kalkulační jednotky z různých výrobních koeficientů. Mezi přívrženci zlatého rublu a indexového rublu rozvinula se polemika, kterou ukončilo zavedení červonce, který koncem listopadu dán do oběhu. Červonec měl býti zlatou, stabilní měnou, jejíž jedna jednotka by se svým zlatým obsahem rovnala 19 zl. rublům předválečným. Bankovky vydávala státní banka, která se tak stala opět cedulovou, nebyly směnitelné za zlato, ale měla býti udržována jejich kursová parita s librou a dolarem, měly býti kryty $\frac{1}{4}$ zlatem a $\frac{3}{4}$ obchodně, zlaté krytí činilo však často i více než 50%. Zálohy komisariátu financí měly býti kryty z 50% zlatem, avšak této možnosti komisariát nepoužil. Červonec byl podpůrnou měnou, základní měnou zůstala sovětská měna, která však mohla býti směňována za červonec a naopak. Aby byla opatřena zásobou zlata a devis, zaveden povinný odvod exportní valuty. Zahraněční obchod byl v rukou státních. Červonec klesl sice na 75% své hodnoty, kterou podle svého zlatého obsahu by měl míti, avšak jeho relativní stabilitu se přece podařilo udržeti nabídkou devis a hlavně sovětské měny. Tak tento systém dvou měn umožnil relativní stabilitu červonce, zvýšení oběživa a obnovu zahraničního obchodu, avšak nedal se dlouho udržeti, neboť sovětská měna tak klesala, že se jí každý hleděl zbaviti, platil raději jí než červoncem, čímž byl červonec vytlačován z oběhu. Mimo to naléhavě pocítovala se potřeba stabilní měny v menších denominacích než i červonec. Proto přikročeno v únoru 1924 ke konečné měnové reformě. Místo sovětské měny zavedeny stabilní státovky 1, 3, 5, 10t rublové. K červonci nebyla stanovena žádná relace, avšak prakticky vyvinula se tak, že jeden červonec se rovnal 10 rublům. Oběh státovek omezen na 50% oběhu červonců. Podobně jako červonec byly státovky měnou zlatou nesměnitelnou. Jinak převzata zcela ustanovení měnová z carské doby, aby navázáno bylo na předválečné doby. I stříbrné, niklové a měděné mince stejné denominace, kvality a velikosti se razily. Staré mince demonetisovány, sovětská měna vyměněna za novou v poměru 1 rovná se 50.000, což znamená, že znehodnocení předválečného rublu dosáhlo vzhledem k dřívějším devalvacím poměru 1 rovná se 50 miliard. Touto reformou měna definitivně unifikována. Úkolem státovek bylo nahraditi starou sovětskou měnu, fungovati jako drobné, hraditi nákup devis a po případě rozpočtový deficit. Od 1./3. 1924 do 1./3. 1925 stoupl oběživo z 374 mil. rublů na 730 mil. rublů, z tohoto oběhu připadalo na červonce 51.6%, na státovky 32.3% stříbrné mince 12.6%, měděné mince 0.4% a na přezatímní poukázky, které byly vydány, aby kryly přechodní potřebu drobných, než bude dosti naraženo minci, 3.1%. Ceny maloobchodní při tom se skoro nezměnily, ceny velkoobchodní vykázaly pokles.

S. S. K a t z e n e l l e n b a u m je jedním z představitelů oficiální vědy sovětského Ruska. Píše proto také zřejmě optimisticky. V tom, že kniha přináší samé nové věci, které dosud byly vědeckému bádání nepřístupné, je valná část hodnoty jako knihy i úspěchu. V druhé řadě jsou to autorovy zajímavé závěry praktické i theoretické. Uvádí, že

hospodářské poměry ruské před válkou se oproti dřívější vyčerpání značně zlepšily. »Měnová choroba« odstraněna zavedením zlaté měny 1897. Vysoké zlaté krytí státovek (16,7. 1914: státovek 1633 mil. rublů, zlata 1604 mil. rublů) vábilo cizí kapitál, podporovalo rozvoj zemědělství a průmyslu. Zvýšeným importem klesla aktivita obchodních bilancí. Zahájení války značí přechod k papírové měně, která prodělala v Rusku všechny fáse inflace až k návratu ke zlatu. Inflace je nejhorší způsob zdanění, k němuž stát sahá, když jeho poplatník nemůže a upisovatel jeho půjček nechce mu poskytnouti dalších prostředků. Znehodnocení papírových peněz je dvojí: vnitřní a vnější. Znehodnocení vnitřní nepostupuje stejným tempem jako rozmnožování oběživa, tak aby při měnicím se množství zůstávala hodnota všeho oběživa stejnou, nýbrž zůstává nejprve pozadu za rozmnožováním, až do psychologického přelomu, kdy si obyvatelstvo uvědomí existenci »špatné měny«, načež hodnota měny klesá rychleji než stoupá její rozmnožování. Ale ani tak neděje se znehodnocování postupně, nýbrž skoky, podle doby, kdy vznikla pro jednotlivce potřeba přehodnotit peníze, také nestoupají ceny všech statků a ve všech místech stejně. Znehodnocení vnější čili pokles devisorového kursu má příčiny spíše v důvěře ciziny v hospodářskou budoucnost země než bezprostředně v rozmnožení oběživa. Linie vnějšího znehodnocení není povlnná, nýbrž vykazuje prudké poklesy a stejně prudké reakce. Obě znehodnocení, vnější i vnitřní jsou sice v příčinné souvislosti, avšak změna v jednom nemusí býti nezbytným předpokladem pro změnu v druhém.

Vydávání nekrytých státovek bylo nejprve kontingentováno, za sovětů dalo se bez omezení. Tisklo se tolik, že ani rozmnožené tiskárny nestačily a musily pomoci dvě denominace měnové jednotky z této technické krise. Zlaté krytí kleslo z 98,2% (1914) na 6,8% (1917). Státní banka pohltila nejprve všechny soukromé obchodní banky a konečně sama splýnula s komisariátem financí. Rozpočtový deficit na začátku války krytý vedle půjček výdajem státovek teprve v druhé řadě, byl kryt později novými emisemi výlučně. Ale na konec ani tyto nestačily, takže bylo nutno sáhnouti na kapitálovou substanci ruského národního hospodářství (zlatá rezerva, kapitál a zásoby průmyslu). To byl však také konec inflačního hospodářství. Vývoj valutového trhu šel od neprováděných opatření carských až po sověty, kdy majetek zlata a devis pokládá se za zločin. S obratem v hospodářské politice nastává částečně alespoň uvolnění devisorového trhu. Poněvadž pokus o bezpečnější, přímou směnu selhal, nezbylo než vrátiti se k systému peněžnímu, třeba byl považován dříve za dekadentní. Návrat tento jest návratem k zlaté měně, třeba prozatím nesměnitelné. Zahájen byl zavedením červonce do oběhu, při čemž sovětská klesající měna zůstala měnou hlavní. Tento systém dvou měn měl ten účel, aby pokles se omezil na sovětskou měnu a aby stabilita bankovek, t. j. červonce byla udržena. Skutečně, ačkoli také červonec poklesl, relativně zachoval si stabilitu. Za to sovětská měna klesala tak, že se sama vyřazovala ze své peněžní funkce a musila býti 1924 nahrazena rovněž stabilními státovkami. Tím ukončen přechod k nové měně jednotné, poněvadž fakticky se vyvinul pevný poměr mezi bankovkami (červonci) a státovkami (1 červonec rovná se 10 rublům). Aby illuse obnovy stabilní měny byla úplná, byla ustanovení o zlatém obsahu bankovek i státovek zcela přejata z předválečné carské doby, také drobné mince raženy ve stejných rozměrech, kvalitě i denominaci, jako mince carské. Teprve touto konečnou reformou bylo umožněno znovu vybudovati úvěrový systém. Obnovená Státní banka, pokud měla zlatý kapitál vyřádný v klesající měně, bránila se sice poklesu vysokými sazbami (12 až 18% měsíčně), a přepočítáváním na zlato, ale konec konců se ztrátě nevyhnula. Obrat nastal již přechodem k červonci a končil se

reformou 1924. Státní banka byla s to opatřiti si zlaté krytí 100% a poskytnouti 470 mil. úvěru. Úvěry ovšem většinou byly poskytovány státním podnikům, což nejlépe vidno z toho, že na př. hlavní ústav v Moskvě poskytl k 1./1. 1924 státním podnikům 107 milionů, kooperativům 17 milionů, soukromníkům 0.2 miliony. O financování státních podniků dělí se Státní banka se státem, při čemž podniky aktivní (textilie, cukr, dříví) financuje sama, podniky pasivní (doly, hutě, zemědělství) financuje stát. Od polovice r. 1922 zřizují se vedle Státní banky další banky, s naprostou kapitálovou převahou státní. Jsou to jednak akciové banky (největší Přombank), Ústřední zemědělská banka, kooperativní banky (na př. Všekobank), komunální banky (na př. Gorbank), vzájemně úvěrní společnosti, zemědělské úvěrní společnosti, úvěrní a zápůjčkové kooperativní společnosti, municipální lombardní domy a spořitelny. Všechny tyto ústavy disponovaly dohromady asi 20% prostředků než jakými disponovala Státní banka sama. Také úvěrů poskytl daleko méně (Státní banka 375.7 mil., ostatní ústavy 227.3 mil.), při čemž se musí ještě přihlížeti k tomu, že Státní banka byla nucena věnovati veliké prostředky na opatření zlaté rezervy. Tedy oproti předválečné době poměr obrácený: úvěr má v rukou Státní banka, nikoli banky akciové, při čemž v tomto případě akciové banky nejsou vlastně bankami soukromými, nýbrž také bankami státními.

Dr. Lepař.

Dr. Edvard Švenda: Příručka poistenia pre prípad nemoci, invalidity a staroby so zvláštnym zreteľom na Slovensko a Podkarpatskú Rus. Nákladem vydavatel. družstva v Bratislavě, 1926, stran 191. — Kniha obsahuje soustavný výklad zákona o sociálním pojištění v Českoslovenku, k němuž úvodem jest připojen stručný přehled historického vývoje sociálního pojištění na Slovensku; na příslušných místech v textu otásknuty jsou předpisy civilního řádu soudního, související jednak s prováděním zákona (na př. o doručování), jednak s příštím sociálně-pojišťovacím soudnictvím.

Dr. Jindřich.

Sociální pojištění. Přehledný výklad o dosahu a významu zákona o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří a jeho nákladech s úplným textem zákona. Napsal Dr. Vladislav Klumpar. — Praha 1925. Vydáno Tiskovými podniky Ústř. svazu čsl. průmyslníků, Průmyslové knihovny sv. 9. Stran 175.

Přednávaní zákonů o sociálním pojištění setkalo se ve veřejnosti s pochopitelným zájmem, neboť se dotýkalo skoro všech vrstev občanstva a tento zájem vede k několika vydáním sociálně-pojišťovacích zákonů. Jedním z nich jest i knížka Dra Klumpara. Autor uvádí v předmluvě, že jeho spisek má míti účel jen informativní a skutečně není to systematický a kritický komentář zákona, nýbrž jen stručný přehled po zákoně, jenž má rychle informovati jak zejména pojištění zaměstnanců bude vypadati. V předu je připojena kratičká historie sociálně pojišťovacích osnov a polovici obsahu knihy zabírá text zákona. Ve výkladu samém drží se autor celkem postupu zákona, srovnává jen zákonná ustanovení podle obsahové souvislosti, u některých důležitějších předpisů připojuje jejich genesi, srovnává je s původním vládním návrhem, někde uvádí, výklady důvodové zpřávy k zákonu a alternativní návrhy, jež v sociálně-politickém výboru neprošly. Někde pokouší se i o kritiku některých zákonných ustanovení, ale do celkového podrobnějšího rozboru se nepouští. To by konečně přesahovalo i vytyčený jeho úkol.

Spisek jest velmi jasný díky prosté dikci a velmi přehledný, protože není zatížen podrobnostmi, a také proto, že odstavce jsou opatřeny marginálními nadpisy a citace zákonných ustanovení v textu provedena rozdílným tiskem. Také připojené příklady a tabulky usnadňují porozumění zejména při výkladech o výpočtu dávek.

Dr. Klk.

Dr. Alexandr Popovicz: *Das Geldwesen im Kriege*. — Carnegie Stiftung-Hölder-Pichler-Tempstvg. Wien. — Yale university press, New Haven 1925. — 185. — 8°. — Již na podzim 1914 rozhodla se Carnegieova nadace pro světový mír zjistiti hospodářské a sociální výsledky války. Úkol tento realisován až po válce tak, že měli býti získáni vynikající muži, kteří měli aktivní účast na válce, kteří by ve ve formě monografií své zkušenosti uveřejnili. Akci vede prof. dr. James Shortwell. Mezi čl. publikace je zařazena jediné Rašínova Finanční politika, se stručnou poznámkou, se další svazky budou následovati.

Také Popoviczova kniha spadá do rámce hospodářských a sociálních dějin světové války Carnegieovy nadace a je jisto, že volba autora pro rakouské peněžnictví za války jest vhodnou, i když je nebezpečí, že nebude vždy objektivním, ale i tak jest jeho hlas z nejpopovolanějších. Přes to, že z opatrných formulací a ze shovívavějšího stanoviska k uherské části bývalé monarchie nezapře se autor ani jako bývalý guvernér Rakousko-uherské banky, ani jako Maďar, jest kniha jeho veice zajímavá. Hlavně tím, že jest v prvé řadě cennou sbírkou dokumentů, často jakoby byla opisem protokolů. Obsahuje přehledné seskupení známých sice, ale roztroušených dat a prozrazuje řadu zajímavých skutečností a poznatků, které přiléhavě charakterisují dobu. Z knihy vyplývá zřejmě, že Rakousko-Uhersko nebylo sice vůbec finančně připraveno na válku, snad spíše se své vrozené jaksí ledabylosti a povrchnosti než mirumilovnosti, kterou autor předstírá, ale přes to mohlo vésti válku docela z inflace, při čemž odloučení od ostatního světa a válečná reglementace dočasně sice ale přece umožnila, že rub inflace projevil se dosti mírně a dosti pozdě. Už tehdy se sice inflace dosti pociťovala, ale dala se z ní přece vésti 4 léta válka, což dnes po zkušenostech s inflací poválečnou, která rychlým tempem nabyla rozměrů astronomických, dalo by se sotva opakovati.

V obsáhlém úvodu líčí antor obtížný proces měnové reformy rakousko-uherské. Vychází z rakousko-uherského vyrovnání z roku 1867. kdy se již pomýšlelo na zavedení zlaté frankové měny. Avšak teprve r. 1878 dochází k přeměně dosavadní Národní banky na banku rakousko-uherskou a r. 1892 k mincovní a měnové smlouvě a analogickým měnovým zákonům v obou polovinách mocnářství. Zavedena zlatá korunová měna a státovky korunové měly býti staženy. R. 1894 započato se stažením rakouských státovek. Po větších vnitropolitických obtížích uzákoněno v Uhrách zákonem, v Rakousku nařízením 1899 úplné stažení státovek zlatových, zavedeno obligatorní účtování v korunách a změněny statuty Rakousko-uherské banky tak, že sice vliv státní vzrostl, avšak za to zajištěna bance vedoucí role na trhu devisovém a valutovém, aby mohla udržovati korunu na paritě. Pokus o zlatý oběh selhal. Teprve při obnovení bankovního privilegia 1910 zmocněna banka podati v době podle jejího názoru příhodné návrh oběma vládám na zrušení suspense směnitelnosti bankovky ve zlatě. Současně uložena bance statutárně povinností pečovati všemi po ruce jsoucími prostředky, aby hodnota jejích bankovek, projevující se v kurse cizozemských smének, byla trvale zajištěna tak, aby odpovídala paritě zákonného mincovního podkladu korunové měny. Doba těsně před válkou vyznačovala se nepřiznivými zjevji jak vnitropolitickými, tak zahraničními, které postavení banky značně ztěžovaly. Po marocké krizi započala poptávka po cizích devisách, která způsobila vzestup zejména pařížské devisy. Francouzský majetek byl z Rakousko-Uherska i Německa stahován, obchodní bilance rakousko-uherská byla passivní. Balkánskými válkami krise dovršena. Koncem roku 1912 stoupl oběh bankovek na nejvyšší do té doby částku 28 miliard, kdežto zlatý poklad klesl nejnižší na 1209.8 milionů. Zlaté krytí činilo 1909 71.9%, 1912 45.1%. Současně vzrostl značně zlatý poklad ruský, francouzský i německý. Na válku nebyla monarchie finančně vůbec připravena. Zjistilo se to několikráte, kdykoli se uvažovalo o možnosti války a jejího financování (1887, 1908, 1912). Naposled

upozornil na to guvernér banky při pověstech o ruském zbrojení na jaře 1913 a žádal, aby hotovosti státu byly posíleny aspoň tak, aby se stát aspoň první dny obešel bez úvěrových operací. Když vypukla válka, musila být již částečná mobilisace financována úvěrovými operacemi. 940 mil. státem vydaných 5% pokladničních poukázek rozdělily si rakouské a uherské banky, ale hned na to je lombardovaly u Rakousko-uherské banky v kursu 85%, jak je převzaly. Při počátečních rozpacích kursy cenných papírů horečně klesaly, takže usneseno zavřít bursy nejprve na několik dnů, pak vůbec. Pociťoval se ohromný nedostatek drobných bankovek. Všeobecná mobilisace přinesla dalekosáhlé moratorium. Stát ujednal půjčku 2 miliard korun, lombardovatelných do 75%. Rakousko-uherská banka si vyhradila před podepsáním, aby stát se přičinil po válce o reorganizaci peněžnictví, což obě vlády slíbily. Byl suspendován zákon o poskytování úvěru státní bankou, bance dovolen výdej 1 a 2 K bankovek a vůbec tisk drobných bankovek co do množství nebyl limitován. Suspendováno též 7/8 zlaté krytí oběhu bankovek, které ostatně neexistovalo již dříve, než suspense povolena. Banka zbavena povinností publikovati výkazy svého stavu. Všechny tyto suspense nebyly vyhlášeny, nýbrž považovány za přísně interní. Zatím byl dvoumiliardový úvěr vyčerpán a pro novú volena forma eskontu státních smének na dvě nové miliardy, znějících u Rakousko-uherské banky, které se za to dostalo dalekosáhlých záruk pro případ, že by privilegium, které koncem 1917 mělo uplynouti, nebylo možno prodloužiti. Poněvadž mimo to považována doba již za zralou pro vnitřní půjčku, vypsána I. válečná půjčka do 75% lombardovatelná, která vynesla přes 3 miliardy. Tyto částky stačily na 6 měsíců, v dubnu 1915 přikročeno k vypsání II. válečné půjčky, na kterou si vybraly vlády u bank zálohy a mimo to eskontovaly u Rakousko-uherské banky další směnku na 800 milionů. Po vypovězení války Itálií převládlo mínění, že válka potrvá přece déle než se čekalo a proto konány porady o jejím dalším financování, a znovu konstátována finanční méněcennost monarchie vůči jejím protivníkům. Návrh Rakousko-uherské banky, že bude čelití inflaci vkladovou politikou, nedošel schválení. Finanční pomoc Německa shledána nedostatečnou. Konečné došlo k dohodě 15. 7. 1915, podle níž Rakousko-uherská banka nadále půjčovala státu na dlužní úpis zúrokovaný 1%, ke konci 1/2%. Takových půjček poskytnuto po 1,500 mil. celkem 21, nejvíce v r. 1918 (10 za 10 měsíců). Mimo to podařilo se Rakousko-uherské bance na jaře 1918 prosaditi návrh, aby mohla vydávati vlastní pokladniční poukázky, jichž výtěžek by případl státu a čelilo by se tak inflaci. Výtěžek činil 3 miliardy. Celkem pohledávky Rakousko-uherské banky proti státu činily k 26. 10. 1918 skoro 35 miliard. Mimo to vynesly rakouské válečné půjčky skoro 33 miliard, uherské skoro 18 miliard. Hospodářství uherské bylo opatrnější a proto Uhrám zbyly při rozpadnutí monarchie ještě 4 miliardy. Lombard válečných půjček se během války neprojevoval u Rakousko-uherské banky příliš intensivně, rapidně stoupl až v říjnu 1918. Po počátečním pobouření bylo soukromé hospodářství vydáním nařízení o moratoriu uklidněno. Avšak během doby bylo nutno dělati z moratoria výjimky, a tu peněžní ústavy, aby udržely potřebnou likviditu svých prostředků, žádaly, aby Rakousko-uherská banka rozšířila seznam papírů u ní lombardovatelných. Této žádosti bylo za určitých výhrad vyhověno, třeba že se později neukázala potřeba této výhody ve větší míře použití. Mimo to v dohodě s Rakousko-uherskou bankou zřízeny ve Vídni a Pešti Kriegsdarlehenskassen, jež mohly vydati do 700 mil pokladničních poukázek, které byly Rakousko-uherská banka a státní úřady a ústavy povinny přijímati. Byly spravovány Rakousko-uherskou bankou a mohly poskytovatí zápůjčky na udržení provozu hospodářských podniků se zárukou ve zboží a cenných papírech všeho druhu; jejich činnost však nenabyla většího rozsahu, poněvadž brzy oběh bankovek ukojil popotávku. Také ostatní ústavy zřízené na opatření osobního úvěru, které měly ráz spíše humanitní (půjčovaly živnostníkům majitelům domů a p. na daně a j.), nedosáhly velikého rozmachu

I když se připočte k nim Haličský válečný ústav, který rozvinul větší činnost při restauraci Haliče, zůstaly požadavky soukromé na cedulovou banku oproti státním v ohromné menšině. Nedostatek mincí vysvětluje se thesaurací, neboť stříbrné a později i měděné mince v důsledku poklesu měny měly větší hodnotu svým kovem než nominální hodnotu. Teprve papírové 1 a 2 K a železné mince odstranily nedostatek. Rakousko-Uhersko používalo v obsazených územích své měny, avšak později po vzoru Německa zavedena už v obsazeném Rumunsku, Itálii a Ukrajině měna vlastní, znějící na leu, liry a karbovance. Pokud jde o zlatou a devisovou rezervu Rakousko-uherské banky, nastala hned po vypuknutí války veliká poptávka po zlatě a devisách. Po počátečním váhání rezervováno zlato a devisy výhradně pro potřeby státní. Vydán zákaz ažiotaže při zlatých mincích a zároveň nařízeno, že dluhy znějící na zlaté koruny mohou být vyrovnány v korunové měně a rovněž dluhy znějící na cizí měnu vyrovnati se mohou v měně korunové podle kursů stanovených ministrem financí. Obchodní bilance, již před válkou pasivní, vykazovala za války ohromná pasiva. Příčiny toho byly: zvýšená potřeba vojska i obyvatelstva, velice nepříznivé sklízne a s tím související import potravin, podvázaný vývoz (zejména cukru), stoupání cen; dovoz byl omezen až velice pozdě. Platební bilance byla rovněž ohromná, pasivní zakazy platů v cizině, které jen částečně vyrovnány analogickým zákazem rakouským proti cizině. Aby pasivní saldo nemusilo vždy být vyrovnáno zlatem a devisami Rakousko-uherské banky, opatrovala si vláda úvěry v Německu eskontem vlastních směnek. Úvěry tyto nedosáhly ani výše $3\frac{1}{2}$ miliard marek, což s rakousko-uherské strany považováno za nedostatečné. S německé pak vytýkáno, že Rakousko-Uhersko trpí zbytečným importem, a že Rakousko-uherská banka nekupuje marky za zlato u Reichsbank, nýbrž v Holandsku, kde je dostala levněji. Neutrální cedulové banky stavily se čím dále tím odmltavěji k importu zlata z Rakousko-Uherska. Umístiti půjčky podařilo se vládě jen v omezené míře a to v Holandsku (pokladniční poukázky za 24 mil. hol. zl.), v Dánsku (29 mil. dán. kor.), ve Švédsku přes 3 mil. švédských korun. Tyto operace naprosto nepostačovaly. Tím, že vyhradila své zlato a devisy potřebám státu, vyřadila se Rakousko-uherská banka z devisového a valutového obchodu. Jediným pramenem devis byly úvěrové operace státu a i tu si většinu výtěžku z těchto operací stát zadržel pro své potřeby a jen část přepustil Rakousko-uherské bance. Tyto prameny nedostačovaly a proto nařízen povinný odvod exportní valuty, ale když i toto opatření nemělo žádoucího účinku, rozhodnuto, aby po vzoru Anglie a Francie byl kontrolován devisový obchod a zřízena v Německu a pak i v Rakousku-Uhersku devisová centrála. Devisová centrála vídeňská a budapeštská byla pod vedením Rakousko-uherské banky autonomní, odváděny jí veškeré devisy a valuty a u ní žádáno o přiděly. Přebytky přebírala každodenně Rakousko-uherská banka a kryla za to případnou potřebu devisové centrály jiného dne. V důsledku této změny rozhodla Rakousko-uherská banka opatřovati si cizozemská platidla také pro soukromé hospodářství prostřednictvím několika vedoucích bank úvěry v cizině. Podařilo se sjednati určité úroky, ale na místo Rakousko-uherské banky nastoupil stát jako uchazeč o úvěry a Rakousko-uherská banka vystupovala jen jako rukojmí a a plátce, při čemž její ručení dosáhlo výše celého jejího jmění. Poněvadž devisová centrála byla pasivní, t. j. příliv devis byl menší než potřeba, musila hraditi rozdíl Rakousko-uherská banka. Tento stav nedal se dlouho držeti a proto autonomie devisové centrály byla suspendována. Vývoz cizích i domácích platidel zakázán a omezen na povolení devisové centrály a také převody na účtech cizozemců vázány na toto povolení. Konečně vázán i vývoz zboží na povolení a v červnu 1918 vydáno úplné nařízení, kterým vázán byl i obchod cennými papíry s cizinou. Opatření toto však přišlo již pozdě. Také o stažení zlatých zásob se uvažovalo a proveden soupis cizozemských cenných papírů, ale k provedení nedošlo. Oběh bankovek stoupl od počátku do konce války s 2,5 miliard na 38,3 miliardy K hlavně na krytí potřeb státních; potřeby

skromého hospodářství ustupují do pozadí; toto bylo ostatně bohatě zásobeno peněžními prostředky z výdajů státních. Jeví se stoupající snaha proměnit práci a kapitál ve spotřebné statky, takže statků ubývá a sociální rozdíly rostou. Celo uválku bylo pozorovati konstantní stoupaní cen. Potraviny stouply třikráte (chléb, cukr, zelenina), až dvakrát (vejce, maso, tuk, mléko), pozemky pomalu stoupají, také u cenných papírů se pozoruje klesající kupní síla peněz. Oproti jiným zkušenostem v Rakousko-Uhersku hodnota koruny v devisách byla vyšší než její vnitřní cena. Proti inflaci použito moratoria, zvýšení sazby a konečně emise válečných půjček a pokladničních poukazek, ale všechny tyto prostředky se ukázaly nedostatečnými. Naproti tomu výdaje vojenské nebyly často ekonomické a stouply tak, že na př. 1914—15 činily měsíčně 795 mil., 1917—18 již 1486 milionů. Jedinou omluvou bylo, že u ostatních států mimo Turecko, tomu bylo také tak. Zvýšení daní nepřineslo také užítu jako v ostatních státech mimo Anglii, která neměla tak komplikovaný daňový systém, a Ameriku, kde hlavně pomohlo obchodní vedení války. Přes to byla podle Popovicze náprava možná, kdyby ještě po válce katastrofa nepokračovala, ať už v důsledku vnitřních nepokojů, ať už v důsledku rozdělení státu mírovými smlouvami. Podle tohoto »*ceterum autem*« se zase autor dobře pozná. Dr. Lepaf.

D. J. Jack: The economics of the gold standard. — London, P. S. King and son ltd. — 1925. 88. 8°. 3. s. net. — Knižka je časovou. Když Anglie zákonem rozhodla se pro návrat ke zlaté měně, byla vydána, aby rekapitulovala debatu o zlaté měně po stránce teoretické i praktické. Úkol tento se autorovi podařilo splnit způsobem, který plně vyhovuje informační přehlednosti i vědecké hloubce, kterou problém vyžaduje. Proto bude snad dobře stručně naznačiti její obsah.

Podstata zlaté měny jest v zákonné identifikaci účetní jednotky s určitou váhou zlata. Tato úprava předpokládá mincování zlata pro oběh. Ale skutečnost, že v Anglii zlato mincováno volně, vedla k tomu, že se pokládá za kvalifikaci zlaté měny. Hlavním znakem zlaté měny jest volný trh zlata a směnitelnost za zlato. Platebními prostředky jsou hlavně zlato, bankovky a šekovatelná deposita. Podmínky emise bankovek jsou zákonem pečlivě určeny, aby byla zaručena jejich směnitelnost. Deposita mohou vzrůst bankovními zápůjčkami, které zákonem nejsou omezeny. Přesto se podle zkušenosti zachovává určitý poměr mezi hotovostí a depositními závazky. Přílišné tvoření bankovních peněz vedlo by k tlaku na zlatou rezervu jednak vnitřním tlakem, vzestupem cen, jednak vnějším tlakem, poklesem hodnoty zlata. Bankovní sazba jako regulátor nabídky peněz uvnitř země uplatní se jen, působí-li na peněžní trh dosti rychle.

Zlatý podklad dával měnám ráz uniformity. Výchvěvy se automaticky vyrovnávaly. Nepomáhal tomu pohyb bankovní sazby. Vliv eskontní sazby nelze však přeceňovati. Její vliv se projevil teprve tehdy, přízřivě sobí-li se mu sazby průmyslového úvěru. Skutečný efekt na průmysl je patrně v'ce psychologický než peněžní. Poměr eskontní sazby k devisa jest spíše problémem platební bilance než bilance obchodní. Zlatá měna dá se udržeti jen když jí pomáhá potřebný korektiv k pohybu cen, a tím je úroková míra, Anglie, jako finanční centre of the world a veliký věřitel ostatních zemí, mohla, kdykoli se objevil nepříznivý pohyb devisa, stáhnouti potřebné prostředky zvýšením diskontní sazby a likvidací krátkodobých zahraničních pohledávek. Ostatní země si pomáhaly systémem gold exchange standard, t. j. zásobou devisa udržovaly si v cizině pohotové prostředky k intervenci.

Opuštění zlaté měny následovala inflace. Aby neunikalo zlato, zakázán jeho vývoz. Cenová hladina řídila se vzestupem platebních prostředků. Zlato přes to však unikalo, pokud šlo o zlato nové a za platy do ciziny. Zlaté parity ztratily pro devisaové kursy význam a nahrazeny paritami cenovými. Restaurace zlaté měny předpokládá deflací nebo devalvací. Devalvace znamená novou měnu nebo starou se sníženým zlatým obsahem. Pro restauraci zlaté měny deflací je hlavním příkladem Anglie Cunliffe Committee vydalo dvě zprávy, v nichž doporučena zlatá měna

predválečná s vyloučením mincování pro vnitřní oběh, vypůjčování státu od banky mělo přestat, měly se obnoviti vyrovnané rozpočet, kontrola úvěru sazbou, soustředění zlaté rezervy u Bank of England, u níž při obnově zlatého volného trhu se též soustředil nákup zlata pro export, aby měla kontrolu o pohybu zlata. Výše nekrytého oběživa nestanovena přímo. Všechno zlato v zemi odhadnuté na 150 mil. mělo se soustřediti u Bank of England a skutečné maximum nekrytého oběživa jednoho roku mělo býti maximem pro druhý rok, při čemž Treasury mohla povoliti výjimku. Zprávy nemluví o deflaci. Deflace však přesto zahájena 1919/22 tím, že vyměňovány treasury notes (státovky) za bankovky a zvýšena úroková míra. Mělo se tak jíti až do dosažení zlaté parity; zbytek nevyměněných státovek by byl pak považován za normální poválečný nekrytý oběh. Zvýšením sazby dosažení stoupnutí cen a návratu státovek, které zničeny, takže se zmnešila současně položka Public deposits u Bank of England. Podobnou deflací úvěrovou prováděly U. S. A., takže devisová parita mezi oběma státy vykazovala výkyvy. Výbor p o sloučení státovek s bankovkami podal v únoru 1925 zprávu, v níž zamítl devalvovanou měnu i měnu indexovou a přiklonil se k zlaté z důvodů, že anglická devise v New Yorku se blížila paritě a také indexy obou zemí se vyrovnávaly, a že psychologičtí i spekuláční činitelé předpokládali a počítali s návratem ke zlatu, který již provedla Jižní Afrika, Holandsko a Švýcarsy. Ceny, poněvadž neodpovídaly přehodnocené devise, měly býti sniženy tak, aby odpovídaly devise na zlaté paritě. Návrh uzákoněn jako Gold Standard Act, 1925, kterým zavedena zlatá měna, ale směnitelnost změněna tak, že Bank of England byla toliko povinna prodati za určitou cenu v zákonné měně zlaté pruty; dále zmocněna vláda k uzavření valutové půjčky, ačkoli výbor se vyslovil proti zahraničním výpůjčkám, považuje vltou rezervu Bank of England za dostatečnou. Také proti tomu činěny námitky, že přechod ke zlatu byl předčasný.

Budoucnost zlaté měny dá se nejlépe posouditi z její minulosti. Anglie zavedla 1816 první zlatou měnu. Po napoleonských válkách obnovena směnitelnost r. 1821. Do 1848 ceny klesaly přes zvýšenou produkci zlata stoupáním obyvatel a obchodu. Objevy v Australii a Americe zvýšily zlatou produkci z 257 mil. L. na 625 mil. a ceny stouply. Když řada států zavedla zlatou měnu, ceny rapidně klesly, ale stoupnutím zlaté produkce zase stouply. Z toho jsou zřejmy určité slabiny zlaté měny před válkou. Nabídka mohly pak už stupňovati jen nové objevy, poptávku po zavedení zlaté měny ve většině států, hlavně Východ, který však kdykoli se octne v nesnázích, vrhá na Západ své zlato a uvádí tak zlatý trh v neklid. Poptávka průmyslu úměrně stourala. Přes to však, že zlatá zásoba v Evropě stoupla, činila 1924 zásoba Spojených Států Severoamerických 40% světové zásoby oproti 25% 1913. Stoupnutí nastalo pouze zvýšením produkce, nýbrž také stažením zlatých mincí. Oběživo celého světa činilo v roce 1913 L. 1,778 mil., při zlatém krytí krvtí 66,8% a 1924 L. 3,213 mil. a 55,3%. Potřeba zlata na obnovu zlaté měny v Evropě oceňuje se asi na L. 220 mil. zlata, při čemž Spojené Státy Severoamerické mohou opatřiti 200 mil. Může tedy dosavadní zásoba zlata udržeti hladinu cenovou na její dosavadní výši. Zlatá hotovost může ostatně zůstatí v Americe. Pokud jde o vývoj zlatých cen, bylo by podle Lehfelda potřebí k udržení dosavadní cenové hladiny 4% ročního přírůstku k dosavadní zlaté zásobě, t. j. 84 L. čehož v posledních létech nedosaženo. Naopak se očekává pokles zlaté produkce, takže by ceny kolísaly. Pokud jde o spor mezi zastánci zlaté měny a zastánci stability regulaci zásoby platidel, je omylný názor, že pouze papírová měna může býti »managed«, neboť už janovská konference 1922 navrhuje, že kooperací cedulových bank dalo by se dosíci, aby skutečnou zásobu zlata mělo jen několik hlavních bank, kdežto oběh ostatních cedulových bank by byl kryt a směnitelný za jinou zlatou měnu. Dr. Lepař.

Ludwig Wahrmund, Bilder aus dem Leben der christlichen Kirche des Abendlandes, Gesammelte Vorträge aus dem Gebiet des Kirchen-

rechtes und der kirchlichen Rechtsgeschichte. Neue Folge. Heft 1, Der Zölibat. Heft 2, Inquisition und Hexenprozess. 1925.

Wahrmundovy publikace o celibátu a o inkvisici a procesu proti čarodějnicím zpracovávají ve form uzavřeného samostatného pojednání dva výseky z života právního církve katolické, výsledky pro širší kruh čtenářstva možno říci nejzajímavější. Wahrmund tu publikuje své přednášky, v prvé řadě akademickou mládež určené. Tím je dáno, že autorovi nešlo o zpracování jeho tematu na základě pramenů přímo zkoumaných, nýbrž že se opírá o dosavadní výtěžky vědy, které v kritickém přehledu reprodukuje. Nejde mu o details, nýbrž o celkový obraz.

I. V přednášce o celibátu ukazuje, jak v nejstarší církvi proud askese, a méněcenení stavu manželského proti stavu svobodnému, od počátku má své zastánce a dochází výrazu ve hnutí mnišském. Toto jsou proudy, které orientálním náboženstvím byly vlastní a také křesťanství, jako náboženství pod teplým podnebím východním vzniklé, žije pod jejich vlivem. Askese a výsečenění stavu panenského jako obecný požadavek rigoristů, přísných křesťanů, nepřímo způsobil i požadavek zachovávání celibátu od kněží, kteří zdrženlivostí tělesnou měli předcházeti před zdržlivými křesťany-laiky. K tomu přistupoval u východních náboženství též běžný názor, že styk s ženou znečišťuje, a odtud požadavek, aby aspoň v době a na místě bohoslužeb zachovával kněz zdržlivost a čistotu. Než, písmo svaté a apoštolové zdržlivost nikomu nepřikazovali, pouze k ní radíce a tak požadavek zdržlivosti tělesné jako obecný předpis křesťanského života se neujal, zůstává požadavkem jednotlivých sekt. V pravověrném křesťanství toliko na východě, státními předpisy Justinianovými, bylo zakázáno kněžím již vyšší svěcení přijavším se platně ženiti. Ženati však mohli býti na vyšší stupně svěcení, aniž proti museli se své manželky a styku s ní vzdáti. Toliko biskupové nesměli míti manželky ni dětí. Pro nižší svěcení požadavek celibátu neplatil vůbec.

Naproti tomu na západě, pod jeho drsným podnebím a u národů barbarských, plných vitality, nebylo pro askesi a tím i pro celibát smyslu; přes leckteré náběhy zákonodárství partikulárního (synoda v Elvirě 306) všechny pokusy o zavedení celibátu u kněží selhaly.

Záhy však klerogamie a z ní plynoucí snaha kněží o dědičnost církevních beneficí a úradů vedla ke zlořádům, mravním i hospodářským, které ohrožovaly církve v základech. Dědičnost úradů církevních ohrožovala jak disciplínu kleru, tak panovníky, kteří v investituře církevních statků měli takřka jediný zdroj své moci ve státě. Proto obě tyto moci podporují reformu mravů církevních, zprvu z klášterů vycházející (clunyacenskou), která v II. století pozdvihne v Evropě ducha zbožnosti a askese a tím i odpor proti kněžím konkubinářům. Je obecně známo, jak tato reforma, jakmile se jí postavilo v čelo papežství, se obrátí se zvýšenou energií právě proti kněžím konkubinářům: důvody toho jsou politické. Papežství, přibírající nyní program světovládný, muselo k jeho uskutečnění vládnouti klerem slepě poslušným, nemajícím rodiny a vlasti. Papežství tu reformuje světský klerus po vzoru a dle výhod stavu řeholního, z něhož právě reforma byla vzešla. Neprávem bývá Řehoř VI. nazýván zakladatelem celibátu. On pouze s celou svou osobností prováděl staré předpisy proti kněžím konkubinářům. Zatím však co ony zákony vycházely z myšlenky starokřesťanské askese, má tento nový proud vynucující zachování celibátu základ politicko-hospodářský, o němž právě byla řeč. R. 1139 druhý obecný koncil lateránský prohlašuje manželství kleiků s vyšším svěcením za neplatná. S hlediska církevního práva nebylo možno boj proti manželství kleriků více vystupňovati. Nicméně úspěch církve byl pouze formální. Klerici nežili více v platných manželstvih, nýbrž v konkubinátech. A byli to sami věřící, přifaření, kteří přímo nutili

své kněze, aby sobě brali konkubiny, chráníce tak svůj vlastní domácí krb. Toho používají i někteří peněz potřební biskupové, kteří za peníze promíjejí svým kněžím jejich konkubinát a někteří dokonce tento poplatek za konkubinu vybírají i od kněží nekonkubinářů, spojivce s tím předem obecně dovolení konkubinu si držeti. Zlořády konkubinářů byly toho rázu, že neustále se vrací, jak se strany světské vrchnosti, tak se strany církevních hodnostářů návrhy k papeži, tak jmenovitě na koncilu tridentském, aby celibát byl zrušen. Každé století zaznamenává někde nějaké větší či menší schismatické hnutí, celibátu odporující. (Československá církev). Nicméně, prakticky tato hnutí již církev katolickou neohrožují. Největší počet ztrát byl již vyčerpán protestantismem, který též do sebe pojal všechny odpůrce celibátu. Církev nyní neustupně drží celibát kněžský, stále z onoho politického a hospodářského důvodu: klerus neženatý, bez dětí a tím zbavený starostí o rodinu a dědice, je nejpodajnějším nástrojem papežským, bez pout k rodině a vlasti. A tak celibát, jak vidno zřízení původu práva lidského, tudíž změnitelné, církví katolickou zjevně změněno nebude a výminky, kdy papež z něho poskytuje dispense jsou ojedinělé, přirozeně s úplnou a trvalou laicisací spojené. Samozřejmě lze souhlasiti se závěrem Wahrmondovým, že modernímu státu je nemožno svou mocí vynucovati církevní požadavek celibátu, a že nestačí škrtnouti jej jako překážku manželství pro obor práva občanského, jak se již stalo, nýbrž že třeba oženivší se kněze ponechávat na jejich místech. Čin zcela mravný a nezavadný s hlediska státu, manželství, nemůže nikdy býti tomuto příčinou k jakémukoli zákroku proti knězi, který jej vykoná, nemůže býti spojen se žádnou újmou pro tohoto. Před touto důsledností se bohužel naše judikatura již zastavila, dovolávajíc se neprávem služebního poměru duchovního, se kterým je spojena povinnost celibátu. Tento důvod je neudržitelný, neboť církev není soukromým zaměstnavatelem; její veřejnoprávní charakter dává státu právo, aby pro svůj obor působnosti, nepovažoval sesazení kněze pro ožení s se za pravoplatné, nepomáhal k jeho provedení, neuznal znovusazení toho úřadu knězem jiným a nedával novému knězi kongruu. Za neodůvodnitelný zásah již považujeme návrh W. aby stát nedovoľoval kněžím neženatým zpovídati ženy, pro delikty proti mravopoctnosti s tím často prý spojené. Moderní stát se musí spokojiti s co nejmenší mírou preventivní ochrany omezující jednotlivce a důvěřovati trestní represí. Celibát jako projev dobré vůle kněží se jemu podrobujících musí býti respektován a důsledně pouze dbáno všeho, co by tuto dobrovolnost jakkoli měnilo v nucenost, státem podporovanou.

II. Inkvisice a proces proti čarodějnicím. Křesťanství nebylo s to přemoci víru v demony a ďábla, se kterou se všude setkávalo a kterou samo podporovalo, přiznávajíc již v písmě svatém a zvláště ve spisech svatého Augustina existenci jejich. Sbíry pokání na západě jsou do 10. století přímo snůškou nejružnějších forem čarodějnictví, proti nimž, jako pověře vystupují. Církev nepopírala nikdy skutečnost existence ďábla a zlých mocí, vystupovala pouze proti pověře o možnosti lidské spolupráce s nimi, čarodějnicí. Nicméně způsob, jak tuto pověru potírala, ji jen rozšiřoval a jmenovitě ve 13. století, kdy sám sv. Tomáš Aquinský — ovšem pod vlivem orientálním, křížovými výpravami zprostředkovaným, a pod vlivem maurským přes Španělsko — široce připouští možnost inkubů a sukubů, tělesného obcování demonů s lidmi, stává se reálné existence ďábla pro církev nepopíratelnou.

Teprve 12. a 13. století přináší ostřejší postup církev proti čarodějnicí. Souvisí to se současným bojem proti kacířství; čarodějnicí je inkvisicí potíráno jako kacířství; se strany světské k tomu přistupuje pronásledování čarodějnicí pro domnělé škodění lidem ze spojení s temnými mocnostmi plynoucí.

Wahrmund tu přerušuje své líčení čarodějnictví, aby vylíčil v stručnosti vývoj otázky kacířství a inkvisice ve středověku. Ukazuje jak pod vlivem starokřesťanského manichejismu, z Orientu (bogomilci) přes Balkán a Itálii přišedšího, vzniká hnutí Katarenců nebo Patarenů a jihofrancouzských Albigenských a ve 12. století, jako kritika panujících zlořádů se svěštělé, světovládné církve, hnutí Valdenských, a j. Tato hnutí podkopávala nejenom základy učení křesťanského, svými manichejistickými tendencemi, nýbrž i základy moci světské, svým antisociálním zabarvením, a tak obě moci se spojují k jejich vyhlazení. Pomocí starořímských zákonů proti manichejcům jsou tato hnutí vyhlazována ohněm a mečem. K tomu se připojuje německý a severofrancouzský obyčej trestu upálení proti čarodějům, který pak za souhlasu církve se rozšiřuje zákony na jižní Francii a do Itálie i Španělska. Ježto pak soudnictví biskupské nestačilo k vyhlazení rozmáhajícího se kacířství, pověřuje Řehoř IX. zvláštní soudy kacířské (dominikány) jejich pronásledováním; řízení inkvisiční (ex officio) proti kacířům použité se mění četnými zákony v řízení úplně libovůle: žalovaný nězná svých žalobců, advokát jej hájící se stáva podezřelým z kacířství, i nejbližší příbuzní musí proti kacíři svědčiti a nikdo (ani křivopřísežník, exkomunikovaný) není ze svědectví proti kacíři vyloučen; system vyvrcholuje zavedením tortury; ani ten kdo nadlidskou silou odolá mučidlům, nemusí býti osvozen, nýbrž končí v dlouholetých žalářích a řízení proti podezřelému skončené může kdykoli býti obnoveno. Inkvisice proti kacířům je přípustná i proti mrtvým a konfiskací majetku, s odsouzením spojenou, je postiženo inevinně příbuzenstvo. W. ukazuje na řadě příkladů, jak v rukou úplatných inkvisitorů, fanatického lidu, nesvědomitých udavačů a vrchnosti, majetku odsouzených kacířů chtivě, se vyvinul z inkvisice papežské terror, který dovedl ničiti celé kraje, blahobytem a kulturou slynoucí (jižní Francie za bojů proti albigenským). W. dokazuje, že přes faktický vliv, který králové španělstí na svou inkvisici vykonávali a jistou její samostatnější organisaci, nutno tuto inkvisici považovati za církevní-papežské a nikoli královské zařízení, hledíc k duchovnímu původcovství církve. Wahrmund přiznává, že v boji proti kacířství se církev právem nutné obrany brání proti hnutím ohrožujícím její existenci. Tuto okolnost však uznává pouze co důvod polehčující.

I tento polehčující důvod však padá, přihlédneme-li k procesům proti čarodějnicím, které jako kacířské jsou nyní projednávány. Lidový fanaticismus byl tu podpírán duchovní elitou církevní, Tomášem Aquinským. Čarodějnictví, hromadný nyní název pro smlouvy, obcování s ďáblem a kult ďábelský, postihuje takřka výlučně ženy. Nejrozsáhlejšího vylíčení všech možných forem čarodějnictví obsahuje Malleus maleficarum, »kladivo čarodějnic«, vydané dominikánskými inquisitory Sprengrem a Institorisem 1487 ve Štrasburku. R. 1484 papež Innocenc VIII. bullou »Summis desiderantes« vybízí k vyhlazení čarodějnictví, jehož skutečnost se strany církve byla tím prohlášena a uznána. Wahrmund cituje ze Soldan Heppeho a Jansena nejdrastičtější příklady tohoto terroru protičarodějnického. Ukazuje na př. jak ve dvou obcích na území trevírského kurfirství zůstaly pouze dvě ženy na živu a jak z dvaceti obcí během 7 let 368 osob bylo upáleno jako čarodějnice. Děti od 3—4 let, hoši 9—14 letí byli obviněni z obcování s ďáblem. Toto obecné poblouznění, a je to skutečné davové šílenství, které zachvátilo katolické massy jako protestantské, koření v dřívější době, má svůj základ v učení katolické theologie, papežské inkvisici. kde čarodějnictví jako skutečnost teoreticky připustili, byť ji pronásledovali.

Teprve věda 16. a 17. století pozvolna přispěla k vyvrácení legendy o existenci čarodějnic a ďábla, zvláště spis Beckerův, 1691 »Očarovaný svět«. Také katoličtí učenci tu spolupracují. Avšak oficiální církev se nikdy nevzdala víry v reálnou existenci ďábla* (sám

Lev XIII. propadl Taxilovu podvodu); tato zůstává od bully »Summis desiderantes« trvalou součástí dogmatiky církevní. Třeba v moderní době formulace církevní je v mnohém opatrnější, duch její zůstal nezměněn. Wahrmond se ohraňuje proti výtce, že by chtěl odsuzovati. Toliko nezapominati káže. K tomuto »nezapomínejte« je nutno se připojiti. Soudíme, že nelze viniti tak zcela církev katolickou ze všech těch poblouznění a příkroستí středověku. To jsou osudné omyly, logické důsledky zásadní nesnášlivosti, každému zjevenému monotheistickému náboženství vlastní. Církev tu žila jako dítě své doby, určující ale též určována obecným míněním doby. Kacířství, začínající jako manichejismus, který již v dobách starokřesťanských ohrožoval samy základy jejího života, muselo býti z jejího hlediska vyhlazeno, neměla-li sama zaniknouti. Krutost tehdejšího postupu nebyla tak krutě pojímána současníky. Víra v demony byla společná jí i orientálním náboženstvím i protestantismu. Odsuzujeme-li všechny ty excessy středověku, činíme tak vždy z dnešního hlediska. Všechny pak jsou důsledkem společného základního zlořádu, nesnášlivosti náboženské. Tato doba je již překonána a svoboda svědomí a vyznání je nám právě proto tak obecným a drahým majetkem, protože pro ni lidstvo tak trpělo. A proto nezapomináním, to jest poučováním sebe a jiných o hrůzách minulosti, které jsou zločinem celého lidstva, lze se vyvarovati i na přístě nesnášlivosti, která také modernímu lidstvu hrozí: nesnášlivost politická.

Přednášky Wahrmondovy jako prostředek obecného poučení splňují svůj úkol. Jsou sestaveny na základě nejlepší literatury a tudíž podávají obraz spolehlivý. Wahrmond jim dodal poněkud osobní, protikatolické zabarvení, které u něho nepřekvapí. Toto stanovisko však nezkresluje, pouze vyzdvihuje stránky katolické církvi nepřiznivé. zásadně by mohl tutéž nesnášlivost vytykáti i protestantismu. Také ten upaloval kacíře a čarodějnice. Lze snad říci, že fanatismus obecného lidu je produktem církevních nauk a praxe. To však nelze říci o vůdcích reformace, kteří tu měli jíti cestou jinou. To, že nešli, ukazuje právě, že nesnášlivost byla příliš obecným přesvědčením všeho lidstva středověkého, kde těžko a jen s opatrností možno mluvíti o intelektuálních původcích.

Oběma přednáškám je podle mého mínění společná jedna vada v základní konstrukci Wahrmondově. Je to tvrzení Wahrmondovo, že katolicismus je náboženství dualistické, připouštějící existenci dvou principů světa, dobrého a zla, Boha a ďábla. (Der Zölibat, str. 5) Inquisition, str. 4). Z tohoto dualismu pak vyvozuje boj proti celibátu, potírání nečistého, tělesného, z něho vyvozuje nemožnost církevního boje proti pověře v demony a v působení čarodějnic. Je pravdou, že víra v reální existenci ďábla je dána katolicismu již v písmu svatém a tudíž nutná. Avšak, to ještě není dualismus, který věří v existenci dobra a zla jako principů světa. Podle křesťanství právě naopak, jen dobro, Bůh je principem, stvořitelem; i Satan byl dobrý anděl a teprve odpadem svým se stal zlou mocností. Křesťanství tudíž patří právě mezi nedualistická náboženství a užíváti pro něj terminu, vědecky pevného dualismu, je nesprávné. Sr. c. l. Firmiter, X. 1. 4. konc. lateránského. Manichejismus je dualistické náboženství a proto ono potrání jeho i kacířství z něho podezřelých. Nesprávné je též tvrzení Wahrmondovo, že sv. Augustin považuje ďábla za zakladatele státu. (Inquisition, str. 4.) Toto tvrzení je dávno překonáno zkoumáním Bernheimovým a jeho žáků. Ďábel založil toliko špatnou vládu. Stát sám, spravedlivě ovládaný, je sociální nutnost, plynoucí z nerovnosti lidí, přirozené, Bohem dané.

V. B.

Doc. MUDr. Fr. Hájek, Soudní lékařství v praxi. — Praha. 1925. »Sfinx«, Škola Vševedná sv. 4. m. 8°, str. 107. — Ve sbírce sledující cíle vědecky popularisační vyšla loni v listopadu v odboru lékařském

malá knížka instruktivně probírající látku soudního lékařství. Je jedna z málo prací o tomto předmětu. Nečiní ovšem, jak je dáno samotným zařazením do sbírky této, zvláštních nároků vědeckých, avšak dobře může informovati v těch případech, kde není potřebí sáhnouti k dílům přísně vědeckým jako Slavíkovi. Poněvadž ji psal lékař, nelze v ní hledati zvláštních rozborů právnických, nýbrž po této stránce práce se obmezuje jen na doslovné citování zákonných předpisů. Je však možno vysloviti určité pochybnosti, zda nejen je účelno, nýbrž i po stránce kriminalistické správně, aby širší veřejnosti byly dávány do rukou příručky, v níž dozvídá se o určitých zločinných zásazích, prostředcích a jejich účincích (srov. na př. prostředky k vyhnání plodu, jedy a jejich účinnost a pod.) Po této stránce lze vysloviti pochybnosti, což ovšem knižce, pokud jde o potřebu právníkovu, nikterak ceny neubírá.

Robert Saudek: Vědecká grafologie. Psychologie písma. — Praha. 1926. »Orbis«. 8°, str. 285 a ilustrovaná příloha. Kč 54,00. — Není pochoby, že jméno grafologie je ve vědeckém světě tak dokonale profanováno, že by titul knihy, byť nesl i přídavek »vědecká« dovedl všechny odborníky odradit, aby po knize sáhli. Tím spíše u nás, poněvadž v naší české literatuře nestal se dosud pokus hodnotit vědecky písma a pokusit se hledat vztahy s osobností písařovou, kdežto jinde, v cizině zabývají se vědecké laboratoře již drahnou dobu studiem písma. Proto kniha Saudkova je tím osamocenější v naší literatuře a vadil-li by někomu obvyklý rozbor grafologický snažící se vyčísti z písma povahu písařovu, stačí vynechat jen nepatrnou část knihy a hodnotiti kapitoly o fyziologii (jak to autor nazývá) psaní a jeho psychologii a vynechat praktický návod ke grafologickým analysám a příklady, jež — budiž dovoleno vysloviti se pochybovačně — si ulehčují konečné určení povahy ex eventu. Cenu autorovy práce proto hledal bych rozhodně v kapitolách věnovaných analýse písma. Autor sice speciálně nezmiňuje se ve zvláštním oddíle o otázkách nás výslovně interesujících, totiž kriminalistických a vůbec písem lidí úchylných, ale nelze upříti, že v souhrnu jednotlivých řešení dobře k nim příkládá. Jistě by ho bohatější shrnutí materiálu přivedlo ještě k cennějším výsledkům a bylo by dobře, kdyby autor, který takovou péči věnoval této práci, neustal a zpracoval nám analytickou stránku, zejména pokud jde o individuální písmo české, ještě podrobněji. Ča.

JUC. Jan Procházka: Parcelování velkostatků (Raabisace) za Marie Teresie v Čechách. — Praha. 1925. Práce ze sem. čes. práva na Karl. univ. č. 10. vyd. Dr. J. Kapras, 8°, str. 67. Kč 10. — Procházkova práce o raabisaci je pracována velmi pečlivě na podkladě materiálu archivního i hojně literatury. Při obrovských masách materiálu archivního není ovšem možno požadovati, aby byl prostudován jedincem materiál veškerý a tu jistě správně obrátil se Procházka na základní akta raabisací v archivu ministerstva vnitra v Praze a pak jako příklad probral ještě archiváře z archivu Českobudějovického. Vlastní pojednání o metodě Raabově je vklíněno do vylíčený vystoupení F. A. Raaba (§ 1.) a zařazení Raabova systému do tehdejších pokusů za hranicemi (R. —ův systém v rámci Evropy § 7.). Autor výstižně ocenil Raabův pokus jako reformu zemědělské výroby, nikoliv snad reformu sociální směřující k ulehčení poddaným. Jeho vylíčení postupu Raabova i stanoviska císařovny je proti dosavadním pracím mnohem úplnější a zejména je doplněno hojnými novými výtěžky z archivu ministerstva vnitra. Příklad raabisací smlouvy, jež je podrobně rozebrána, aby mohl být ukázán rozdíl mezi typem českým a moravským, je dobře volen. Jen snad by bylo možno namítnouti, že nadhozená domněnka o recepci římského práva je vlastně pro dobu XVIII. stol. nadbytečná. Konečně i stať o stížnostech proti raabisaci a doplňcích k ní je velmi dobrým osvětlením celé této pozemkové reformy i jejím oceněním.

V dodatcích autor podal rozbor raabisáčních knih pozemkových a pak seznam některých panství, jež byla raabisována. Výčet tento není a také nechce býti úplný, avšak postačí k názoru o rozsáhlosti akce Raabovy. Dodatky dobře ucelují Procházkovu práci, jednu z nemnohých, jakých bychom si přáli více. Ča.

Dr. Anděla Kozáková, Právní postavení ženy v českém právu zemském. — Praha, 1926. Práce ze sem. čes. práva na Karl. univ. č. II. vyd. Jan Kapras. 8°, str. 70. — Není ani u nás novinkou zpracování postavení ženy v právní historii. Již Brandl se o toto téma pokusil, třebaš jeho práce nyní je dosti zastaralá. Láká vypsati osobitě a samostatné stanovisko práva a názory právní na ženy a je jen s prospěchem tak učiniti, Kozáková založila svou práci na pramenech více než na literatuře a také radši cituje doslovné znění pramene, než by vyslovila své vlastní mínění. Tím dosáhla naprosté objektivitě a podařilo se jí zároveň obsáhně téma shrnouti poměrně v malé, zhuštěné pojednání. Autorka probrala postavení ženy v českém právu zemském z různých hledisek, ať v právu majetkovém, ať rodinném, manželském, dědickém či v soudním řízení. Ukazuje dobře, že naše právo jen zřídka poskytovalo ženě privilegia odiosa, spíše však ji vždy snažilo se postavit na roveň mužů a zároveň správně přihlížejíc k oslabenému postavení ženinu poskytovalo jí řádnou a účelnou ochranu před veškerým nátlakem a donucením. Je to dobrou známkou vyspělosti našeho právního vývoje proti ostatním právům. Bylo by jistě stejně dobře, kdyby autorka zpracovala nám podobně i otázku postavení ženy v jiných právních sférách zejména v právu městském. Rozdíly by tím lépe pak vynikly. Také exkursy Kozákovou jako doplňky připojené o právu na jméno pro ženu a právo na pečeť vhodně ucelují tuto práci. Ča.

Skutečná mzda dělníků u nás a v cizině, debatní cyklus, uspořádaný v Sociálním ústavě v r. 1926, publikace Sociálního ústavu č. 23, v Praze, 1926, 8°, stran 99, cena není označena. — Článek Dra Evžena Sterna »Skutečná mzda dělníků u nás i v cizině«, otisknutý původně v měsíci říjnu 1925 v Sociální Revui (ročník VI., číslo 5.) vzbudil značný zájem a reagoval naň denní tisk i odborné časopisy. Sociální ústav vrátil proto do svého pracovního programu zkoumání o skutečné mzdě dělníků u nás a v cizině. Otázka ta se projednala na několika diskusních schůzích, jichž obsah jest podán tímto spiskem. V práci této uveřejněny jsou další referáty Dra G. Reiffa »O mezinárodních indexech reálné mzdy«, Dra Rob. Kollara »O daňovém zatížení a daňové únosnosti«, Dra Rud. Hotowtze »O vlivu obchodní a celní politiky na mzdy u nás a v cizině«, jakož i další názory a námítky všech účastníků, kteří zasáhli do diskuse. Ča.

Dr. Jindřich.

Z novinek ciziny. Známé knihkupectví Wagnerovo v Innsbrucku počne koncem tohoto roku vydávati vybrané spisy Ludwiga Gumpłowicze. Práce řídí frankfurtský profesor G. Salomon spolu s profesorem Oppenheimem, F. Savorgnanem (z Říma) a M. Adlerem (z Vídně). První tři svazky »Geschichte der Staatstheorien, Grundriss der Soziologie a Der Rassenkampf« vyjdou podle slibu nakladatelova ještě koncem tohoto roku, ostatní tři obsahující »Soziologie und Politik, Rechtsstaat und Sozialismus a Allgemeines Staatsrecht« počátkem roku příštího. Je jen podivno, že rakouské knihkupectví udává cenu v německých markách (první svazek bude stát 12 Mk.), což nedělá právě čest domácí měně. Ča.

Zřízení Zemské knihzetstwij Oppolského a Ratiborského y giných kraguow k nim příjshussegijých MDLXIII. — Vzácný starý tisk zemského zřízení Opolskoratibořského z r. 1563 uložený v universitní knihovně pražské byl letos opsán a litograficky rozmnožen ve 150 výtiscích členy semináře slovanského práva pod vedením prof. K. Kadlece. Je to nesporně práce velmi záslužná, jíž se vyplňuje trochu ze-

jíci mezera ve vydáních našich právních pramenů a zároveň i práce značně nesnadná, protože opis byl pořízen paleografickým způsobem podle originálu. A tu je nutno říci, že tento způsob je nejen úplně dnes neobvyklý, nýbrž také zcela zbytečný, zvláště jde-li o památku novověkou, českou a kromě toho je-li přepis pořízen pro potřebu právníkovu (neb historikovu) a nikoliv pro filologa, pro něž přepis paleografický jediné má význam. Nesnáze, které se zbavíme přepisem diplomatickým (t. j. v podstatě fonetickým způsobem pravopisem nynějším s určitými modifikacemi — doporučuji užiti způsobu v Archivu Českém) bude nahrazena výhodnějším používáním takového přepisu, který také bude pořízen snadněji a rychleji. Práce nadbytečně vynaložená opisováním jednotlivých písmenek zúrokuje s prospěchem, a může jí býti zužitkováno na přepisy další. Je samozřejmo, že touto výtkou nemá vůbec snad býti setřen radostný dojem nad tímto podnikem, k němuž bychom si přáli, aby byl počátkem dalších přepisů, jež by snad mohly býti vydávány místo ve formě foliové, ve formě oktávové (knižní). Ča.

Otto Oliva, Finanční politika v Čechách po Bílé Hoře do kalady r. 1623. — Praha, 1925. Čes. Čtenář XVII, 3, 16°, str. 119. — Oliva vybral si za předmět vylíčiti pokles ceny peněz v krátké době po katastrofě bělohorské až do t. zv. kalady čili finančního shroucení a provedení devalvace, jež krátce předcházela finančnímu bankrotu. Téma tedy je jistě velmi zajímavé, ale autor nezládl jeho nesnáze a spíše jen naznačil postup. Nesáhl také hlouběji k archivním pramenům. Jeho však vylíčení určené širším vrstvám jinak dosti dobře vyhoví. Ča.

Dr. Ernst Swoboda: Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch im Lichte der Lehren Kants. Ulrich Mosers Buchhandlung, Graz 1926, 8°, 318 stran, cena 28 sh. — Pozoruhodná práce, náležející vlastně do jubilejního roku Kantova 1925. Upozorňuje na zásluhu Kantovy v oboru práva civilního, zvláště pokud jde o rakouský obecný zákoník občanský, který vznikl pod bezprostředním vlivem Kantovy filosofie. — Byl to jeden z nejgeniálnějších žáků Kantových, František Zeiller, tvůrce o. z. o., který principy Kantovy filosofie v osnově o. z. o. uplatnil a stanovisko své precisoval v dosud téměř nepovšimnuté přednášce své před revisní komisí dne 28. prosince 1807.

Práce autorova vnitřně dějí se zcela zřejmě ve dva celky, v část, již nazval bych historicko-apologetickou a v práci vlastní, obírající se ukolem v titulu vyčteným.

V první části, k níž náleží celý první díl a z druhého dílu kapitola pátá a osmá, podává autor výstizně vývoj práva přirozeného před Kantem, vytykáje jako hlavní vady názor na nezměnitelnost tohoto »ius divinum naturale« a naprostý nedostatek rozlišení norem etických od norem právních. — Podává dále sukku názorů Kantových, jeho rozlišení práva od morálky dle toho, zda čin vykonán byl z jiných důvodů než z pocitu povinnosti, ježto norma etická směřuje k účelu, »der an sich selbst Pflicht ist« a pojem kategoriekého imperativu (Handle nach einer Maxime, die zugleich als allgemeines Gesetz gelten kann), z něhož Kant odvozuje všeobecný princip právní: »Handle äusserlich so, dass der freie Gebrauch deiner Willkühr mit der Freiheit von jedermann nach einem allgemeinem Gesetze zusammen bestehen kann«. — Pouze nejvyšší principy právní, z čistého rozumu vyvozené, jsou nezměnitelné. — Náleží sem princip spravedlnosti, volnosti a svobody. — To jsou ony naturlichen Rechtsgrundsätze, o nichž se zmiňuje § 7 o. z. o. Teprve vypracování práva v podrobnostech jest ovládáno postuláty právně praktického rozumu.

Názory ty Zeiller převzal, v některých směrech zdokonalil a prakticky uplatnil jako referent zákonodárné komise. Tím dosáhl právo přirozené své nejčistší formy. Bohužel politické poměry znemožnily volnou kritiku a tím další vývoj o. z. o. ve směru práva přirozeného. Když po roce 1848 nastalo uvolnění politické, vládně již všude škola historická, která Zeillerovi nerozumí.

Tím přechází autor ke kapitole 5., kde rozebírá názory školy normativní. Autor podává zde hlavní principy učení Kelsenova i schismatiků Sandera a Kaufmanna, uznává zástupy Kelsenovy, snaží se však vyvrátiti logickou konstrukci normativistů všeobecným tvrzením, že teorie tato nevyčerpává podstaty právní vědy, popírajíc její nejvznešenější prý úlohu, t. j. přizpůsobení a výklad zákona vzhledem k nejvyššímu principu práva, k principu spravedlnosti, svobody a volnosti. V závěru přihlašuje se autor k nově obrozené prý škole přirozeně-právní, jež spojením způsobu myšlení přirozeně-právního s historickým, usiluje přiblížiti se ke konečnému cíli práva, ke spravedlnosti.

V druhé části své práce, jež obsahuje kapitolu první až čtvrtou, šestou a sedmou druhého dílu, ukazuje autor, jak Zeiller tam, kde původní osnovy o. z. o., vybudované na právu přirozeném, odpovídaly názorům Kantovým, ponechal ustanovení ta beze změny. — Kde však osnovy ty stály s názory Kantovými v rozporu, byly od základů změněny. Nikoliv princip slušnosti, jenž se často vzhne v jednostrannost, ani princip doslovného lpění na literě zákona, nýbrž princip spravedlnosti ovládá v první řadě o. z. o. (na př. §§ 1310, 267, 824 a p.) Princip rovnosti před zákonem proveden zvláště v ustanoveních týkajících se zrovnoprávnění cizinců (§ 18, 19, 33), zrovnoprávnění vyznání (§ 39), odstranění SC. Velleiana (§ 1349) a jiné. — Zvláště pak princip svobody, t. j. dle slov Kantových nezávislosti na donucovací libovůli jiné osoby, pokud svoboda tato může trvati a snášeti se se svobodou všech ostatních dle všeobecného zákona, jest v o. z. o. mnohem dokonaleji provedena, než v pruském Landrechtu a v Code civil. Sem patří příkré odmítnutí nevolnictví, značné omezení moci otcovské. — Úprava nutné obrany, pozitivního to protějšku principu svobody, jakož i četná ustanovení v právu věcném i obligacním. — Jen v otázce smlouvy darovací odchytil se Zeiller od Kanta, který k perfekci této smlouvy žádá skutečné odevzdání, stejně jako konstruoval jinak pojem manželství, kde odchyluje se od názoru Kantova, že účel manželství spočívá v uspokojení pudu pohlavního.

V kapitole čtvrté autor principiálně práce zákonodárné, jak formulovány byly v duchu Kantově Zeillerem v jeho přednášce z 28. XII. 1807, totiž úplnost systematickosti, stejnorodost, harmonii, lidovost, tradičnost a stručnost, v kapitole šesté aplikuje pak předpisy tyto při výkladu několika sporných otázek (možnost žaloby na vrácení utrpěné ztráty v zapovězené hře, podmínky, za nichž může vlastník pozemku zajmouti poškozující cizí dobytek, rozhraničení nájmu a pachtu).

Vrcholem celé práce jest však kapitola sedmá, kde autor ukazuje na novou úpravu tak zvaných obligationes ex variis causarum figuris, jež pod vlivem Kantových byly od základů přepracovány. — Autor mistrně probírá do podrobností jak institut nespravedlivého obohacení; tak negotiorum gestio, tak konečně jednotlivé případy versionis in rem, docházející zvláště při versio in rem k důsledkům mnohem uspokojivějším, než byla dosavadní řešení Stuppeckého, Ehrenzweig i Wellspachera. — Není bohužel zde možno zacházeti do podrobností tohoto řešení, ale pro každého právníka, který blíže přijde do styku s instituty výše uvedenými, může býti kapitola tato cenným vodítkem a vzbudí jistě zájem o podrobnější práce autorovy na tomto poli. (Natur und Inhalt des Bereicherungsanspruches; Bereicherung, Geschäftsführung ohne Auftrag, versio in rem.)

Kniha Swobodova vyniká jasným, srozumitelným slohem, velmi příznivě se lišíc od jiných vědeckých knih německých. — Úprava jest vzorná. I když není možno souhlasiti s jejím theoretickým podkladem, bude přece nezbytným doplněním vědecké knihovny všech, kdo obdivují se velkému duchu Immanuela Kanta, jenž nezůstal ovšem jen nejnemečtějším filosofem, jak tvrdí autor, nýbrž vyšinul se nad úzké hranice nacionalismu k výšinám myšlenkového internacionalismu.

Dr. Bohuš Michalík.